

ТРОПИ У ФАХОВИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕКСТАХ: НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Сібрук А.В.

кандидат філологічних наук

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Одним із напрямків сучасних досліджень у сфері лінгвістики є розгляд основних особливостей і закономірностей функціонування різних видів і типів текстів у науковій сфері, а також специфіки наукового стилю в результаті взаємодії мовних та позамовних чинників. Характеризуючи тексти за різними ознаками, важливо враховувати не лише ознаки позамовні (сфера людської діяльності у суспільстві, сфера спілкування, функції мови і функції мовлення), а і власне мовні (функціонально стилістичне розшарування засобів мови). Під час підготовки наукового тексту дослідник пам'ятає про його індивідуальність. Це залежить від автора, інтелектуальних здібностей, мовного чуття, досвіду текстотворення. Опрацьовуючи навчально-методичну літературу, студент, як правило, має справу з сухим викладом матеріалу. Тільки окремі дослідники дозволяють собі використовувати тропи у наукових на навчально-наукових текстах.

Серед тропів наукового дискурсу вважаємо за доцільне розглянути, перш за все, роль метафори у лінгвістичних текстах. Зрозуміти метафору – означає певною мірою мисленнєво прослідкувати шлях її створення. Викликати уявлення у реципієнта – основне завдання метафори. Наприклад, уявлення читача яскраво простежується, читаючи таку цитату: «визнавав, що засилля цих іменників надає текстові канцелярського присмаку» [6, с. 45]; «презентованих у низці монографій» [3, с. 159]; «Ця властивість робить їх могутньою зброєю думки» [3, с. 160]. Якщо метафора стоїть у невластивому значенні, дослідник бере її в лапки: «Наукове мислення прагне систематизації та символізації, завдяки чому згортає, «згущує» досвід, зводить розмаїття

пізнаного до спільного знаменника» [7, с. 22]. Іноді метафоризація має негативну конотацію: «Якщо майстри пера так ядуче висміюють зловживання віддієслівними іменниками» [6, с. 44]. У цій цитаті вважаємо за необхідне підкреслити використання прикметника *ядучий*, який гіперболізує метафору.

Вдалося зафіксувати цитату Тараса Салиги, який вважає, що діапазон метафори є безмежним: «Світло метафори промінить і на інші образи, одухотворює їх, породжує принцип образної взаємодії» [5, с. 286]. Автор дав таке пояснення метафори, щоб у читача прокинулося образне мислення щодо розуміння цього тропу. На наш погляд, неперевершеним є словосполучення світло метафори. Досить образною є і цитата Ф. Гарсія Лорка, який так писав про виникнення метафори: «Щоб метафора ожила, потрібні дві умови: форма і радіус дії – ядро в центрі і перспектива навколо. Ядро розкривається, наче дивна, незнана квітка, але в навколишньому сяйві ми знаходимо її назву й відчуваємо її аромат. Метафора підпорядкована зорові (іноді якнайтоншому), і саме зір обмежує її, надаючи їй водночас предметності» [2, с. 57]. Щоб дати наукове визначення метафорі, автор залучив такі тропи: метафору, порівняння, епітети. Художній засіб наче дивна, незнана квітка першочергово є порівнянням, а потім також епітетом, метафорою та паралелізмом. Основоположник теоретичного мовознавства В. фон Гумбольдт теж вдавався до метафоризації, так він описував роль дієслів у мовленні: «нерв самої мови», «душа всього мовотворення» [1, с. 199, 267].

За результатами аналізу лінгвістичної літератури, нами було встановлено, що найчастіше представлені у письмових текстах номінативні метафори, які ґрунтуються на: безумовній аналогії (вони найчисленніші – так забезпечується належна вмотивованість термінів – клин, ребро, ядро): «з погляду бідності змісту» [7, с. 18]; «мова для автора – живий організм» [3, с. 162]. Окремі метафори близькі до фразеологічних виразів: «наукова думка прагне вивільнитися з пут суб'єктивізму, і це теж активізує іменний тип мовлення» [6, с. 36]; «Фрази з нанизуванням залежних іменників» [6, с. 37].

У мовних працях зустрічаються і метафори афористичного спрямування: «Пізнай самого себе – й ти будеш непереможний» [4, с. 9]; «Від смаку до несмаку – один крок» [4, с. 152]; «У неволі скрізь погано» [4, с. 210]. Можемо фіксувати лише поодинокі випадки вживання епітетів в навчальних лінгвістичних текстах: «A number of the menuentries have a hot key associated with them». – «Більшості входів у меню відповідають «швидкі» клавіші»; «The results of Prof. Gregory's happy experiments». – «Результати «успішних» досліджень професора Грегорі» [8, р. 47–55].

Проаналізуємо таку цитату П.О. Селігея: «Добра обізнаність з арсеналом виражальних засобів розкріпачує мовлення, робить його гнучким, стислим, влучним, досконалим» [7, с. 9]. З одного боку словосполучення добра обізнаність може вживатись як синонім до виразу висока обізнаність. Проте можна розглядати добрий як синонім, що вжитий з метою позитивної конотації. Також у мовознавця можна зустріти й епітети, що спрямовані на негативну конотацію: «недбалий терміновжиток та інші зловживання мовою аналізували або згадували...» [7, с. 10]. Окремі епітети дослідник використовує навіть в назвах статей: «Іменниковість Versus дієслівність: у пошуках золотої середини» [6, с. 36]. Зазначений епітет також є і метафорою: «Дотримуючись послідовно цієї норми, ми й зможемо відшукати золоту середину між іменниковістю та дієслівністю в науковому тексті» [6, с. 53].

Мовознавець також вживає і загальновідомі епітети, що не потребують додаткового пояснення: «Автор старанно обминає гострі кути» [7, с. 18]. Епітети, які не вписуються в науковий текст, автор обережно бере в лапки: «У марнослівних текстах частотні терміни, які позначають «модні» поняття» [7, с. 18]; «корисним виявляється й «негативний» мовний матеріал» [7, с. 26].

Набагато частіше в науковому тексті можна зафіксувати порівняння, найпростіший приклад тропа, він є близьким до метафори та епітета, збагачує зміст певного слова або вислову. На нашу думку, порівняння в науковій або іншого стилю літератури використовують задля того, щоб збагатити зміст певного слова чи вислову. Нерідко порівняння допомагає читачеві зрозуміти

текст, пізнати складні явище через прості. Порівняння є також яскравим засобом оцінки навколишньої дійсності, завдяки чому автор у своєму науковому дослідженні має можливість виявити емоційне ставлення до того, про що пише: «Гіпостазування неминуче призводить до того, що світ наче «подвоюється», виникає плутанина» [6, с. 48].

Проаналізувавши окремі наукові лінгвістичні праці навчально-методичного спрямування відомих українських вчених, можемо зробити такий висновок. Призначення тропів в науковому тексті – посилити ясність, підкреслити важливу інформацію, передати внутрішній світ дослідника. Різновидами експресивності в науковому тексті виступають образність, емоційність, оцінність. Не надмірно, а влучно застосована експресивність не тільки приваблює читача, а й робить текст яскравішим, виразнішим. Вживання тропів у наукових текстах не є поширеним явищем. Проте наявність художніх засобів допомагає популяризувати науковий дискурс. Студент такий текст засвоює швидше.

Здатність метафори висвітлювати нові сторони змісту понять, відкривати нові семантичні пласти, що були раніше не помічені, зосереджує увагу адресата на сутності нового наукового явища. У процесі термінотворення метафора є механізмом перекодування природного знака у мовний знак. У наукових текстах переважають номінативні метафори, проте нам вдалося зафіксувати поодинокі випадки образних, когнітивних та концептуальних. Використання метафор у мові науки полегшує інтерпретацію наукового дискурсу, оскільки дозволяє розглянути явище з декількох боків та порівняно з іншими явищами дає змогу побачити динаміку їхнього розвитку. Епітети в науковому дискурсі виконують увиразнювальну й оцінну функції. Вони надають позитивної або негативної конотації. Порівняння використовують в науковому та науково-популярному текстах для удосконалення викладу. Вони допомагають розкрити багатство асоціативних відтінків наукового мовлення, посилюють та увиразнюють його емоційне та оцінне забарвлення, вказують на домінантні ознаки авторського стилю. Такі

види тропів, як гіпербола, перефрази є рідковживаними у сучасних наукових лінгвістичних текстах. Проте поодинокі випадки уживання цих тропів свідчать про намагання авторів презентувати науковий текст, зробити його переконливішим та вишуканішим.

Література:

1. Гумбольдт Вильгельм фон. Избранные труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1984. 400 с.
2. Лорка Гарсія Ф. Думки про мистецтво. Київ: Мистецтво, 1975. 192 с.
3. Непийвода Н. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета (На матеріалі книги В. М. Русанівського «Історія української літературної мови. Підручник» «Історія української літературної мови. Підручник» (К., 2001. (К., 2001. – 392 с.))* 392 с.)) // Стиль і текст. Випуск 12, С. 159–178.
4. Русанівський В. М. Історія української літературної мови: підручник. Київ, 2001. 392 с.
5. Салига Т. У глибинах гармонії : літературно-критичні статті. Київ: Рад. письм., 1986. 286 с.
6. Селігей П. Іменниковість Versus дієслівність: у пошуках золотої середини // Мовознавство, № 4, 2014. С. 36–55.
7. Селігей П.О. Український науковий текст. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості. Київ, 2016. Автореферат. 36 с.
8. Ahmad J. (2012). Stylistic Features of Scientific English: A Study of Scientific Research Articles // English Language and Literature Studies. 2012. Vol. 2. № 1. P. 47–55. URL : www.ccsenet.org/ells.